

Motion till riksdagen

1988/89:Ub712

av Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Högskolan

1. Inledning

En målmedveten, kraftfull och uthållig satsning på högre utbildning och forskning är nödvändig om Sverige skall behålla sin ställning som avancerad industrination och välfärdsstat.

Satsningen måste innebära både ytterligare resurser och sådana förändringar i regelsystemen att verksamheten underlättas och de i högskolan verkamma känner stöd och stimulans. Folkpartiet har under många år arbetat för ett sådant positivt klimat för högskoleutbildning och forskning i Sverige.

Regeringen brister på högskoleområdet ifråga om både insikter och handlag. De goda ansatserna finns där, men de hindras effektivt av två spärar: oförmågan hos departementsledningen att övertyga finansministern om tillräckliga anslag och oförmågan att helt släppa en del ideologiska bindningar från "U-68-tiden", t.ex. övertron på centrala beslut och linjesystemet. Detta leder till att de stora problem som högskolan brottas med inte löses utan snarare blir värre år efter år. De kan delas in i två huvudgrupper.

Bristande kvalitet i grundutbildningen

- För låg lärartäthet
- För lite forskningsanknytning
- Pedagogiska brister
- Orimlig lokal- och utrustningssituation
- För låg examinationsfrekvens
- Bristande internationalisering

För mycket byråkrati

- Besluten fattas för högt upp i systemet
- Linjesystemet har överlevt sig självt
- Onödigt och felaktigt uppdelning av anslag och beslutsorgan för grundutbildning respektive forskning.

Högskolepolitiken rymmer också en "kostnadsbomb" som regeringen måste hantera i arbetet med en ny forskningsproposition, nämligen hur staten ska avlösa de 600 milj kr från bankerna som räddade regeringen från tvånget att göra en rejäl utrustningssatsning i förra forskningspropositionen.

I denna motion skisseras huvuddragen i en liberal högskolepolitik. Den innebär:

- Ökade resurser för att säkra högre kvalitet i grundutbildningen och avhjälpa de värsta bristerna på utrustningsområdet.

- Reformering av styr- och anslagssystemet för att minska byråkratin och öka högskolornas autonomi som går avsevärt längre än den regeringen nyligen föreslagit.
 - En kraftigare satsning på högskolans internationalisering.
 - Särskilda åtgärder för att främja de små och medelstora högskolornas utveckling, inte minst med avseende på forskningsanknytning.
 - Vissa förändringar av tillträdesreglerna för att säkra bättre förkunskaper.
 - En ytterligare förbättring av studiemedelssystemet.
- I det följande utvecklas dessa frågor mer utförligt.

2. Den högre utbildningens och forskningens betydelse

Betydelsen av högre utbildning och forskning blir allt tydligare. Ett lands tillgång på utbildad arbetskraft har blivit en konkurrensfaktor viktigare än de traditionella, råvaror och kapital. I land efter land satsas också allt större resurser på utbildning och kunskapsuppbyggande.

Mot denna bakgrund är det en anmärkningsvärt svag och initiativfattig utbildningsbudget som regeringen har presenterat. Regeringen står handlingsförlamad när det gäller frågan hur Sverige skall kunna öka sitt deltagande i det alltmer ökade internationella utbildnings- och forsknings-samarbetet. I budgeten tas anslaget till lokaler och utrustning i högskolan upp till ett lägre belopp än innevarande år, förstärkningar av grundutbildningen inom vissa sektorer finansieras genom besparingar på andra, förskollärlinjen byggs inte ut tillräckligt för att riksdagens beslut om full behovstäckning inom barnomsorgen skall kunna genomföras, den marinbiologiska forskningen får obetydliga resursökningar trots alla tecken på havsdöd, för att nämna några exempel.

Folkpartiet anser att regeringens passivitet är svårförsvarlig. Från högskolan ställs det inom många områden berättigade krav på ökade resurser. Att sådana resurser tillförs är utomordentligt viktigt. Det handlar om resurser för att Sverige skall få möjlighet att kunna delta i arbetet på att lösa svåra problem, miljöförstöring, bekämpandet av sjukdomar, finna ny energiteknik och för att vi skall kunna utveckla vår internationella konkurrenskraft. Det handlar kort sagt om förutsättningar för ett fortsatt välförhållande.

I denna motion yrkar folkpartiet på anslagsökningar på 98 milj kr. till högre utbildning och forskning. Hur dessa medel bör fördelas framgår av avsnitt 5.

Det är i detta sammanhang emellertid angeläget att framhålla att jämtes med de anslagshöjningar som vi anser måste komma den högre utbildningen till del krävs det att högskolan utnyttjar varje tillfälle till effektivisering av sin verksamhet för att därigenom tillskapa ökade resurser. Genom att ge enheterna en betydligt större självbestämmanderätt ökar förutsättningarna för att sådana effektiviseringar skall kunna genomföras. Vi återkommer till detta.

3. Internationalisering av högskolan

Mot. 1988/89
Ub712

För ett litet land som Sverige är det internationella samarbetet av stor betydelse. Vår litenhet gör att vi är särskilt beroende av att kunna medverka i internationellt forsknings- och utbildningssamarbete. Hitills har vi också varit relativt framgångsrika i detta. Det förhållandet att svensk forskning och utbildning har hållit en hög och jämn kvalitet gör att vi har erbjudits att delta i olika sammanhang där andra länder av motsvarande storlek inte är med.

I takt med att andra länder nu höjer kvaliteten på sina utbildnings- och forskningsanstängningar skärps kraven på Sverige ytterligare för att vi skall ha förutsättningar att kunna delta. Vad gäller vårt deltagande i det europeiska samarbetet kompliceras därtill situationen av det mycket omfattande utbildnings- och forskningssamarbete som bedrivs inom EG.

Sverige medverkar i ett antal av EG:s forskningsprogram. Däremot är vi utestängda från de många projekt vad gäller utbildningssamarbete som också förekommer mellan EG-länderna. Något tillspetsat är förklaringen till detta att Sverige inom många områden har en forskning av hög kvalitet som är av intresse för andra länder, medan vi när det gäller grundutbildningen inte är tillräckligt unika för att det skall räcka att bryta genom EG-muren.

Det faktum att Sverige inte är med i utbildningssamarbetet inom EG inger enligt vår mening betydande oro. Särskilt gäller detta det förhållandet att vi inte är med i ERASMUS, ett program där de viktigaste inslagen är ett utbyte av studerande och lärare mellan medlemsländerna. Inom ramen för ERASMUS-samarbetet ingår för närvarande ca 13 000 studenter i ett utbytesprogram mellan universitet och högskolor inom EG-länderna. 1992 beräknas motsvarandesiffrorna vara ca 110 000 studenter. ERASMUS möjliggör alltså för många ungdomar i Europa att genom studier i ett annat land bredda sina kunskaper och skaffa sig värdefulla erfarenheter av främmande miljöer. Självfallet är detta utomordentligt viktigt för de studenter som får denna chans. I motsvarande mån går svenska studenter miste om dessa erfarenheter.

Ett annat projekt med hög prioritet inom EG är COMETT som är ett program för tekniköverföring genom utbildning från universiteten till näringslivet, särskilt industrin.

Ytterligare ett centralt EG-projekt är ansträngningarna att få medlemsstaterna att ömsesidigt erkänna examina och utbildningsbevis, ett arbete som har hunnit mycket långt.

Det faktum att Sverige inte bereds möjlighet att medverka i EG:s utbildningssamarbete kan, om vi även på sikt skulle hållas utanför, bli ödesdigert för våra förutsättningar att kunna bibehålla en högkvalitativ utbildning och forskning. Sverige måste därför fortsätta sina ansträngningar att få komma med i utbildningssamarbetet. Den bedömning man kan göra idag tyder på att det finns förutsättningar för oss att komma med i COMETT inom det närmaste året men att chanserna för Sverige att bli deltagare i ERASMUS-projektet verkar mycket begränsade före 1992. Vårt intryck är att regeringen bär ett visst ansvar för denna utveckling genom att inledningsvis ha varit alltför passiv i kontakterna med EG.

I avvaktan på att Sverige får möjlighet att delta i EG:s utbildningssamarbete finns det en rad åtgärder som vi bör vidtaga för att utifrån våra egna förutsättningar internationalisera vår utbildning. Nyckelbegreppen i detta arbete bör vara anpassning av utbildningen till de förhållanden som gäller i övriga Europa samt målmedvetna ansträngningar att höja kvaliteten på vår utbildning och forskning så att vi är intressanta för andra länder.

En viktig åtgärd för att anpassa vårt utbildningssystem till vad som gäller i övriga Europa är att vi sänker vår skolpliktsålder så att även svenska barn börjar skolan vid sex år.

En annan åtgärd för att underlätta för svenska ungdomar att kunna studera vid utländska universitet och högskolor är att förbättra skolans språkutbildning i språken franska, tyska och spanska. Man bör överväga att öppna möjlighet för elever som så önskar att något minska antalet timmar i engelska för att istället kunna läsa fler veckotimmar av de andra språken.

Även inom högskolan måste inslagen av främmande språk bli större. Detta krav framfördes av internationaliseringsutredningen redan på mitten av sjuttioalet men fortfarande är det relativt sällsynt med undervisning och kurslitteratur på främmande språk.

En väg att uppnå ett större inslag av främmande språk i undervisningen är att inbjuda lärare och forskare från andra länders högskolor och universitet att föreläsa och forska i Sverige. Detta bör ske inom ramen för en utbytesverksamhet för att på motsvarande sätt möjliggöra för svenska lärare och forskare att tillbringa en tid utomlands, även det ett viktigt inslag i ansträngningarna att internationalisera utbildningen. Som vi nämnde ovan är EG:s intresse, i vart fall så länge vi står utanför organisationen, av utbildningssamverkan med Sverige i inte ringa mån avhängigt av om Sverige kvalitetsmässigt anses ha något att erbjuda. En förutsättning för att vi skall kunna delta i det internationella utbildnings- och forskningssamarbetet är därför att vi satsar på att ständigt höja vår kvalitet inom dessa områden.

Internationellt utbildnings- och forskningssamarbete kräver ett väl utbyggt system för utbyte av skilda former av publikationer. Högskolor och universitet i Sverige behöver därför vara med i de stora internationella databaserna för faktasökning. Det behövs vidare resurser för att översätta svenska forskningsrapporter till främmande språk och självfallet för att löpande kunna köpa litteratur och tidskrifter från andra länder. I alla dessa avseenden är resurserna i Sverige idag alltför begränsade. Ett särskilt problem är att tjänsteportot avskaffas för de vetenskapliga biblioteken utan att full ersättning anslagsvägen garanteras.

Vi kommer nedan att yrka att ökade anslag skall tillföras de vetenskapliga biblioteken. Därav bör medel också användas för de syften vi här har nämnt.

Regeringen är i budgetpropositionen anmärkningsvärt passiv när det gäller behandlingen av internationell samverkan inom högre utbildning. Av budgetbilagans drygt 500 sidor ägnas knappt en sida åt detta. En nyckelmening visar utbildningsministerns bristande engagemang: "Jag förutsätter även att universitet och högskolor inom sina medelsramar beaktar behovet av internationalisering".

Folkpartiet anser att omedelbara och resoluta åtgärder måste vidtagas för att öka Sveriges medverkan i den internationella utbildningssamverkan. Så

länge Sverige står utanför utbildningssamarbetet inom EG bör ansträngningarna koncentreras till att gälla samarbete mellan universitet och högskolor i Sverige och motsvarande i andra länder, såväl inom EG som övriga Väst- och Östeuropa samt övriga OECD-länder. Särskilt bör därvid ett utbyte av studenter mellan svenska högskolor och utländska prioritetas.

Till skillnad från regeringen tror vi inte att det finns möjlighet att skapa ett mer omfattande sådant samarbete om det skall ske inom de ordinarie medelramarna. För att möjliggöra och uppmuntra svenska högskolor att ta initiativ till att inleda ett mer omfattande studentutbyte bör riksdagen avsätta särskilda medel.

Vi föreslår därför att 15 milj kr tillförs UHÄ för budgetåret 1989/90 för att efter ansökan kunna fördelas till högskolor och universitet i syfte att finansiera utbyte av studenter och lärare mellan Sverige och andra länder.

Sammanfattningsvis anser vi att ansträngningarna för att internationalisera svensk utbildning och forskning bör utgå från följande:

- en anpassning av den svenska skolstarten till vad som gäller i övriga Europa,
- förbättrad språkutbildning i franska, tyska och spanska,
- större inslag av främmande språk inom högskolans undervisning,
- 15 milj kr till utbytesverksamhet för lärare och studenter mellan svenska högskolor och universitet och motsvarande i Europa och övriga OECD-länder,
- ökade resurser för informationsutbyte.

4. Utbildning som regional resurs

Det etablerings- och expansionmönster inom näringslivet vi idag kan se tendenser till antyder att närhet till högre utbildning blivit en allt viktigare etableringsfaktor. Nyskapande inom olika områden förutsätter i ökad utsträckning tillgång till särskild kompetens, och genomförandet av nya idéer blir i allt större utsträckning beroende av tillgång till välutbildad arbetskraft. Båge faktorerna skapar ett tryck på de orter där högre utbildning, främst med naturvetenskaplig och ekonomisk inriktning, finns att tillgå.

Dessa tendenser ställer högskolepolitiken inför nya uppgifter. När de regionala högskolorna byggdes ut handlade det mest om att öka människornas tillgång till högre utbildning på nära håll. De regionala högskolorna byggdes upp kring verksamheter, vilka också återfanns på de gamla universitetsorterna.

Idag har de regionala högskolorna i växande utsträckning profilerat sig genom att inrikta sin verksamhet på regionala behov, antingen som dessa framställs av andra grupper inom regionen eller som de uppfattas av högskolan själv. Man har sökt dra nytta av närkontakten med de regionala avnämarna.

Denna utveckling innebär att det idag är relevant att beskriva högskoleorganisationen som en kedja med flera länkar. Genom ett system med regionalt förankrad högskoleutbildning ges regionerna kontakt även med de forskningsresultat som de större högskolorna producerar. De regionala högskolorna kan därmed spela en viktig roll i den teknik- och kunskapsspridning,

som utgör en central faktor för att företag skall kunna etablera sig utanför universitetsorterna. Den regionala högskolan fungerar som ett kunskapscentrum, där företag och myndigheter får tillgång till tillämpad forskning, utvecklingsarbete, utredningsverksamhet och utbildning.

De små och medelstora högskolornas FoU-verksamhet har till stor del vuxit med hjälp av externa medel. Därmed har tillämpad forskning, utvecklingsarbete och utredningsverksamhet fått en inriktning mot områden, där den regionala högskolans lokala kontakter och nätverk utnyttjas. Det är viktigt att organ för samverkan mellan den regionala högskolan och avnämarna utvecklas vidare. Idag har en rad olika former för sådan kontakt och samverkan tillkommit, och även framöver bör frihet i fråga om formerna för t.ex. stiftelsers och teknikcentras utveckling råda. Utvecklingen av kontaktnät och samverkansformer måste få ske på egna villkor. Mångfald är av stort värde även inom detta område.

Folkpartiet ser positivt på den samverkan som vuxit fram mellan de regionala högskolorna och avnämarna i form av bl a uppdragsverksamhet. Även framöver måste en viktig del av de regionala högskolornas verksamhet ha denna inriktning. Men utvecklingen rymmer också faror. Högskolan kan bli för beroende av regionens näringsliv och myndigheter.

I den mån en region drabbas av ekonomiska och andra problem kan detta medföra att även högskolan försvagas. Den regionala högskolan kan på detta sätt komma att reflektera regionala problem snarare än verka som en kraft för förnyelse. Högskolan måste ha sådan egen kraft och stabilitet, att den kan medverka till att stimulera nyskapande och förändringar i en region.

Det är viktigt att goda möjligheter finns för forskningsanknytning och kontakter med universiteten och små och medelstora högskolor. Målsättningen bör vara att de små och medelstora högskolornas lärare har ett brett kontaktnät med verksamheten vid andra högskolor, och att de ges möjlighet att löpande följa forskningens och utbildningens utveckling vid dessa. Samtidigt förutsätter en god forskningsanknytning av undervisningen vid de små och medelstora högskolorna att lärarna vid dessa forskar själva.

LÄTU-reformen innebär att samtliga högskolelärare skall ha möjlighet att bedriva forskning. Från högskolelärarnas sida har förslag presenterats som innebär att uppdelningen mellan forskar- och lärartjänster på högskolan slutgiltigt skall försvinna och att forskning skall ingå i tjänstgöringen för samtliga lärare. Detta skulle innebära att svenska högskolelärares situation blev densamma som i flertalet andra länder. Från folkpartiets sida ser vi positivt på de målsättningar som högskolelärarnas organisation framfört om lärares forskning.

Frågan är dock hur resurser för lärares forskning (den s.k. "örörliga resursen") skall fördelas på kortare sikt. Dagens system bygger på att lärare vid små och medelstora högskolor skall ansöka om forskningsmedel från fakulteterna vid universiteten. Det ligger en fara i detta system: den prioritering av forskningen mellan olika områden, som görs vid den större högskolan, kan avvika från den prioritering och profilering som den mindre högskolan valt. Samtidigt är det viktigt att forskningsmedlen delas ut i ett sammanhang, där man kan tala om reell konkurrens mellan de sökande.

I tre fall – de ursprungliga universitetsfilialerna Karlstad, Växjö och

Örebro – anser vi att man bör få egna medel för lärares forskning. Kvalitetskontroll av ansökningarna om forskningsmedel bör dock även i fortsättningen ske vid något av de större universiteten eller högskolorna.

Vid många av de små och medelstora högskolorna är antalet disputerade lärare alltför litet. Dessa högskolor bör erbjudas stärkta forskningsresurser så att insatserna för att stimulera deras lärare att genomgå forskarutbildning och disputerade ökar. En väg som bör prövas är att ge de små och medelstora högskolorna möjlighet att finansiera forskarutbildning för odisputerade lärare, t ex genom möjlighet till tjänstensättning med bibehållen lön. Detta stöd bör kunna ges till lärare som antagits till eller genomgått delar av forskarutbildning vid högskola med sådan utbildning.

Detta system innebär ökad självständighet för de små och medelstora högskolorna. Samtidigt innebär det förbättrade kontakter mellan dessa och universiteten och de större högskolorna. Vad gäller lärares forskning skall kvalitetsbedömningar ske vid den större högskolan, och när det gäller odisputerade lärares vidareutbildning sker forskarutbildningen vid någon större högskola. De små och medelstora högskolorna ges möjlighet att själva välja inriktning på forskningen. Samtidigt hålls kontakten med de större högskolorna i frågor om vilka kvalitetsnormer som skall gälla i olika hänseenden.

I detta sammanhang vill vi understryka att forskarutbildning ställer särskilda krav på forskningsmiljön. Det gäller inte bara behov av stora institutionsmiljöer, utan även att högskolan kan uppvisa sådan mångfald i verksamheten att den forskarstuderande kan erbjudas perspektiv på det egna ämnet. En sådan miljö är nödvändig för att tillräckligt brett metod- och teorimedvetande skall kunna växa fram hos den forskarstuderande. Idag är det endast universiteten och de större högskolorna som erbjuder sådana miljöer.

En annan väg att öka kontakterna mellan mindre och större högskolor är att gå vidare med det system av fakultetsanknutna professorer, som redan idag finns på flera håll.

Ytterligare en väg att förstärka kontakterna mellan de större och de mindre högskolorna är att vissa delar av grundutbildningen läggs vid någon av de små och medelstora. Så sker idag i Västerås, där det finns möjlighet att läsa de två första åren av civilingenjörsutbildningen. De studerande läser sedan vidare vid KTH i Stockholm. Detta exempel bör kunna leda till efterföljd på fler håll.

5. Anslagsfrågor för grundutbildningen

I det följande kommer vi att föreslå att grundutbildningen tillförs ytterligare resurser utöver vad regeringen har föreslagit:

- 20 milj kr till teknikerutbildningarna,
- 10 milj kr till vårdutbildningarna,
- 12 milj kr till lärarutbildningarna,
- 5 milj kr till de administrativa och sociala utbildningarna,
- 30 milj kr till utrustning,
- 5 milj kr till de vetenskapliga biblioteken,
- 1 milj kr till fora för kvinnliga forskare.

Folkpartiet har under en följd av år föreslagit förstärkningar av grundutbildningen inom högskolan. En allmän uppfattning bland högskolans företrädare har under flera år varit att det har uppstått ett balansproblem mellan grundutbildning och forskning eftersom forskningen resursmässigt har lyckats hävda sig bättre än grundutbildningen. Under året har det kommit nya larmrapporter om kvalitetsproblemen, bl a från Sveriges Förenade Studentkårer och Ingenjörsvetenskapsakademien. Även i UHA:s anslagsframställning beskrivs kvalitetsproblemen på ett utförligt sätt.

Mot denna bakgrund är det synnerligen anmärkningsvärt att regeringen låter de nödvändiga förstärkningarna till utbildningarna för administrativa, ekonomiska och sociala yrken bekostas av besparingar på bl a utbildning för tekniska yrken och vårdyrken.

Riksdagen har vid ett antal tillfällen anslagit medel utöver vad regeringen har föreslagit till teknikerutbildningarna. Enligt vår uppfattning är situationen för dessa utbildningar alltjämt ytterst besvärlig. Fortfarande vittnar företrädare för de tekniska utbildningarna om brister i grundutbildningen. Alltjämt råder det stor lärarbrist inom vissa områden. Studerande på de första årskurserna undervisas fortfarande av kamrater på de senare årskurserna. Utrustningen är så begränsad att laborationer ofta måste utföras på natttid etc.

Mot denna bakgrund är det obegripligt att regeringen föreslår en besparing på två procent av anslaget för tekniska yrken. Besparingen skall enligt regeringen ske genom att utbildningarna "effektiviseras". För alla de lärare och studenter som är verksamma på de tekniska högskolorna och som upplever ett sådant påstående som svårförståligt hade det varit önskvärt att regeringen hade exemplifierat vad den menar med effektiviseringsåtgärder.

Den nedskärning som nu föreslås av teknikerutbildningarna ter sig inkonsekvent också mot bakgrund av vad finansministern skriver i finansplanen: "Det behövs fler högt utbildade ingenjörer och forskare".

Folkpartiet motsätter sig besparingen och föreslår att ett belopp motsvarande 20 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit anslås till utbildning för tekniska yrken. Sverige har inte råd med en dålig civilingenjörsutbildning. Bristerna i detta avseende kan få ödesdigra konsekvenser för svensk industri.

En annan av de sektorer som råkar ut för regeringens opreciserade "effektiviseringskrav" är sektorn för vårdutbildningar. Detta sker samtidigt som kvalitetsproblemen inom flera av sektorns linjer är påtagliga och behovet har ökat av påbyggnadsutbildningar på ett antal av de kortare utbildningarna inom sektorn.

Svensk sjukvård kommer att ställas inför ökade uppgifter och problem i framtiden. Till skillnad mot vad regeringen uppenbarligen anser menar vi att detta ställer ökade krav på vårdutbildningarna redan i dag. Vi ser därför inga möjligheter till nedskärningar av anslagen utan anser tvärtom att kvalitetsförstärkningar måste göras med bättre anpassning av utbildningens innehåll till vårdens framtida arbetsuppgifter. Vi föreslår därför att 10 milj.kr. utöver vad regeringen har föreslagit skall tillföras sektorn.

Vinnaren i utbildningsdepartementets omfördelning är sektorn för administrativa, ekonomiska och sociala utbildningar. Detta är i hög grad motiverat.

Påslagen är emellertid inte tillräckliga för att möjliggöra nödvändiga förbättringar av undervisnings- och examinationsformer och en höjning av antalet undervisningstimmar. Vi yrkar därför att anslaget skall höjas med 5 milj.kr. utöver vad regeringen har föreslagit. En proportionellt större andel av detta belopp bör avdelas till Stockholms universitet där genomsnittskostnaden för utbildningarna inom sektorn ligger betydligt lägre än för övriga landet vilket har lett till allvarliga kvalitetsproblem.

Riksdagen har beslutat att full behovstäckning inom barnomsorgen skall vara uppnådd senast 1991. Detta innebär att det krävs ett ökat antal utbildade förskollärare. Antalet nybörjarplatser på förskollärlinjen är idag 3 216. Socialstyrelsen har, mot bakgrund av riksdagsbeslutet, beräknat att antalet platser på linjen kan öka till 4 000 utan risk för att man därmed utbildar för många. UHÅ:s tolkning av detta är att 3 600 nybörjarplatser borde inrättas för att det framtida behovet av förskollärare skall täckas. Mot denna bakgrund är det anmärkningsvärt att regeringen bara föreslår ett nytillskott med 60 platser vilket dessutom motsvarar redan tidigare fattade riksdagsbeslut.

Folkpartiet anser att ett ökat antal platser på förskollärläro-utbildningen är en förutsättning för att barnomsorg skall kunna erbjudas åt alla som så önskar. Antalet platser bör därför öka med 300 platser mer än vad regeringen har föreslagit. Det bör ankomma på UHÅ att fördela dessa platser på högskolor. Denna fördelning bör självfallet göras så att regioner där antalet sökande är stort i första hand tillgodoses med nya platser. Dock anser vi att den föreslagna neddragningen med 30 platser i Stockholm inte bör verkställas med hänsyn till den akuta brist på barnomsorgspersonal som råder i Stockholmsregionen. Vidare anser vi att en del av den ökning vi föreslår möjliggör att förskollärläro-utbildning på nytt lokaliseras till Borås.

Riksdagen beslöt vid föregående riksmöte att grundskolelärlinjen skulle lokaliseras även till Uppsala, Gävle/Sandviken och Kalmar. Regeringen aviserar nu att den inte ämnar verkställa detta beslut. Vi ifrågasätter inte att det hittills har varit svårt att besätta platserna på grundskolelärlinjen. Detta faktum får dock inte innebära en minskning av antalet utbildningsplatser i förhållande till riksdagsbeslutet. I stället bör särskilda rekryteringsbefrämjande åtgärder till grundskolelärlinjen vidtas. Detta innebär att riksdagens beslut vad gäller linjens lokalisering till Uppsala, Gävle/Sandviken och Kalmar effektiveras.

Som en konsekvens av våra förslag beträffande läro-utbildningen föreslår vi att anslaget till denna ökar med 18 milj kr.

Vi har vid flera tillfällen tagit upp de vetenskapliga bibliotekens situation. De spelar en central roll i grundutbildning och forskning. Kostnadsökningarna vad gäller inköp av litteratur och tidskrifter har under en följd av år dock inneburit att anslagen har blivit urgröpta. Detta är ett oacceptabelt förhållande. Resurserna till de vetenskapliga biblioteken måste därför öka. Vi föreslår att anslaget höjs med 5 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit.

Lokaler och utrustning

En av de mest anmärkningsvärda bristerna i regeringens högskolebudget är att anslaget till Inredning och utrustning av lokaler får vidkännas en

nedskäring. Även med hänsyn taget till att reservationerna under anslaget är stora tyder regeringsförslaget på en dålig insikt om den ofta mycket bekymmersamma situationen vad gäller utrustningen inom högskolan. Resurserna under senare år för att ersätta inredning och utrustning har varit otillräckliga i förhållande till de snabbt växande behoven. Detta har lett till att högskolorna har tvingats att täcka de nödvändiga behoven ur sina sektors- och fakultetsanslag vilket i sin tur har gått ut över möjligheterna att bedriva god undervisning och forskning.

Principen att utrustning och inredning i huvudsak skall täckas inom ordinarie ramar och att universitet och högskolor själva skall göra en sådan prioritering tycker vi är riktig som ett led i ansträngningarna att öka högskolans autonomi. En sådan ansvarsöverföring kräver dock att sektors- och fakultetsanslagen tillförs resurser så att dessa också täcker utrustning och inredning. Att regeringen skulle ha gjort sådana förstärkningar av sektors- och fakultetsanslagen framgår inte av budgeten.

Vi föreslår att anslaget till inredning och utrustning skall öka med 24 milj.kr. utöver vad regeringen har föreslagit.

6. Reformering av anslags- och styrsystemet

Redan några år efter högskolereformen i slutet av 1970-talet tog folkpartiet ställning för att det är nödvändigt att vidta åtgärder för att minska byråkratin och detaljstyrningen inom högskolan. Genom att öka universitetens och högskolornas rätt att själva fatta beslut vad gäller planering och genomförande av undervisning och forskning skapar man förutsättningar för ett bättre resursutnyttjande och möjlighet att minska byråkratin.

Ett viktigt steg i denna riktning togs när regionstyrelserna avskaffades fr.o.m halvårsskiftet 1988. Ett ytterligare steg tas när regeringen nu äntligen har presenterat en proposition (1988/89:65) med förslag till ett framtida anslagssystem i högskolan. Även om inriktningen i denna proposition överensstämmer med folkpartiets krav att öka högskolornas autonomi, anser vi inte att den konkreta utformningen är acceptabel. Vi vill redan i detta sammanhang klargöra våra huvudsynpunkter på proposition 65. De är:

- En decentraliseringsreform och övergång till treåriga budgetperioder kan ske redan från budgetåret 1990/91.
- Reformen bör innebära att statsmakterna anger det totala statsbidraget till en högskola under de närmaste tre åren och - om högskolan har utbildning inom mer än en sektor - hur medlen skall fördelas mellan sektorerna. Vi avser med detta att anslagen för utbildning och forskning inom respektive sektor slås samman. Med medelsanvisningen följer också prestationskrav, tex i form av förväntat antal utexaminerade inom en viss sektor eller från en viss utbildning (läkare, civilingenjörer etc), vilka forskningsfält som skall prioriteras etc.
- Inom de angivna ramarna har högskolan och beslutsorganen på respektive sektor (institutionsstyrelser, linjenämnder, fakultetsnämnder och vissa andra organ bör i stor utsträckning kunna slås samman) stor frihet att göra prioriteringar: vilken exakt dimensionering som skall gälla, hur resurser skall överföras mellan utbildningar inom sektorn, hur antag-

ningssystemet skall utformas, vilka tjänster, inkl. professurer, som skall inrättas, hur lokalförsörjningen skall ordnas, hur medelsfördelningen mellan forskning och utbildning bör göras etc.

- Högskolorna åläggs en samråds skyldighet vid viktigare förändringar, så att man undviker t.ex. att samma utbildning läggs ner (eller inrättas) ett visst år vid flera högskolor etc.
- Inom ramen för riksdagens nationella ansvar skall riksdagen kunna ålägga en enhet att bedriva utbildning i visst ämne. Detta är en möjlighet som kan komma att behöva utnyttjas för att garantera att vissa s.k. smala ämnen över huvud taget skall förekomma i Sverige.
- De administrativa resurser som frigörs på den centrala nivån torde kunna överföras till utbildnings- och forskningsanslaget.

Det skisserade systemet innebär en avsevärd decentralisering jämfört med dagens läge. Riksdag och regering kommer inte i framtiden att kunna avgöra exakt hur många väg- och vattenbyggnadsingenjörer eller barnmorskor som utbildas. Å andra sidan ökar möjligheterna för de centrala beslutsinstanserna att förskjuta sitt intresse från detaljer till det som är viktigare, nämligen resultatuppföljning och mer långsiktiga frågor.

Starka skäl talar för att luckra upp linjesystemet. Det skulle innebära att studenterna i framtiden läser olika ämnen som de själva konstruerar ihop till kompletta utbildningar. Åtminstone har detta kunnat genomföras på det f.d. filosofiska fakultetsområdet. Man kan mycket väl arbeta med ett system med rekommenderade studiegångar. Regeringen bör låta utreda en reformering av linjesystemet. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

7. Förändringar av tillträdesreglerna

Under förra riksmötet fattade riksdagen beslut om nya regler för tillträde till högre utbildning. I vissa avseenden var vi kritiska till detta beslut. Riksdagen bör nu med utgångspunkt från våra förslag besluta om vissa förändringar i tillträdesreglerna.

I ett antal viktiga avseenden är reglerna för antagning till högskolan betingade av vilket betygssystem som tillämpas inom skolan. I vår skolmotion som vi väcker till detta riksmöte föreslår vi att en utredning skall tillsättas för att göra en genomgripande studie av det nuvarande betygssystemet och lämna förslag till förbättringar.

I avvaktan på de principiella förändringar som kan ske efter en sådan genomgång anser vi att de nuvarande betygen från gymnasieskolan inte skall anses definitiva utan kunna förbättras genom kompletteringsstudier. Komplettering av betyg skall vara tillåten i så måtto att en gång erhållet betyg skall kunna förbättras och därefter tillgodoräknas. Vidare bör en försöksverksamhet inledas med viktning av betyg från gymnasieskolan i samband med ansökan till de längre tekniska utbildningarna i högskolan. Slutligen bör, i avvaktan på ett nytt målrelaterat betygssystem som medger att man ställer upp relevanta krav på särskild behörighet, den allmänna behörigheten skärpas till att förutsätta genomgången treårig gymnasielinje.

De demografiska förändringarna kommer inom en nära framtid att innebära att antalet ungdomar som lämnar gymnasiet minskar och att färre

ungdomar söker till högskoleutbildning. Detta kräver enligt vår uppfattning att åtgärder vidtas för att på skilda sätt stimulera yngre att söka till högre utbildning. En åtgärd i detta avseende bör vara att öka möjligheten för de yngre att få tillträde. Vårt ofta framförda krav att sökande direkt från gymnasiet skall ges högre prioritet vid urvalet har därför fått förnyad aktualitet. Minst hälften av platserna på högskolan bör därför garanteras dem som söker med högst tre år gamla gymnasiebetyg.

8. Förändring i det nya studiemedelssystemet

Nyligen har ett nytt studiemedelssystem trätt i kraft. Det är vår övertygelse att detta på ett betydligt bättre sätt än det dittillsvarande skall möjliggöra för de studerande att bedriva heltidsstudier och finansiera dessa utan att behöva arbeta bredvid.

I ett avseende anser vi emellertid att det nya systemet fortfarande innebär en orättvisa, beräkningen av fribeloppet för ferieinkomster. Den rimliga modellen vore enligt vår mening att de inkomster som de studerande uppstår under den tid de inte är berättigade till studiemedel, dvs. sommar- månaderna, heller inte skall inräknas i fribeloppet. Regeringen bör ge CSN i uppdrag att ta fram ett förslag till och kostnadsberäkning av hur en sådan regeländring skulle kunna utformas.

9. Vissa forskningsfrågor

Riksdagen fattar en gång per valperiod beslut om treåriga forskningsprogram. Nästa forskningsproposition kommer att presenteras 1990. Det blir då också tillfälle för folkpartiet att närmare ange våra mer principiella synpunkter på den framtida forskningen. Vårt främsta intresse att bevaka därvid är självfallet att forskningen får tillräckliga resurser. Sverige bör ligga i den absoluta världstoppen räknat per capita när det gäller att avsätta medel för forskning och utveckling.

Redan nu finns det emellertid anledning att fatta beslut i ett antal centrala forskningsfrågor. En sådan är det angelägna i att påskynda omvandlingen av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Denna omvandling går enligt vår uppfattning idag alltför långsamt.

Riksdagen bör därför redan nu besluta att samtliga utbildningsbidrag skall vara omvandlade till doktorandtjänster senast i och med utgången av läsåret 1992/93. Detta bör ske också om det innebär att det blir färre doktorandtjänster än motsvarande utbildningsbidrag. Det är bättre med ett något färre antal doktorander som har ett fullgott studiestöd och som kan genomföra forskarutbildningen på ett effektivt sätt än ett system med utbildningsbidrag där doktoranderna av ekonomiska och andra skäl har svårt att helt och fullt ägna sig åt sin forskarutbildning.

Folkpartiet har under en följd av år yrkat att riksdagen skulle ställa sig bakom en ändrad fördelning av resurserna till den forskning som utförs inom högskolan respektive den som utförs inom sektorsforskningen. Riksdagen har också fattat beslut att genomföra en översyn av det balansproblem som den nuvarande ordningen innebär. Det är vår förhoppning att denna översyn

skall leda fram till ett förslag som innebär att en ökad andel av sektorsforskningsmedlen går direkt till högskolans forskning.

I det sammanhanget är det också av intresse att studera de principer som skall gälla kostnadstäckningen i samband med uppdragsforskningen vid universiteten. Sådan forskning är ett utomordentligt värdefullt inslag i högskolans verksamhet, men det är självfallet nödvändigt att den bär sina egna kostnader så att den inte blir föremål för subvention av fakultetsanslagen. Även denna fråga är nu föremål för en översyn.

Redan innan regeringen nästa år presenterar sin forskningsproposition anser folkpartiet att riksdagen måste ta ställning till den framtida marinbiologiska forskningen. De larmrapporter som har kommit under det senaste året om havsdöd innebär att ingen tid får förloras i ansträngningarna att finna orsaker och botemedel till de förändringar som pågår i haven. Vi har därför i vår motion om miljön föreslagit att 14 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit skall avsättas till marinbiologisk forskning i Stockholm, Göteborg, Umeå och Lund.

Vi förutsätter att regeringen i den kommande forskningspropositionen kommer att föreslå åtgärder för att förbättra kvinnornas andel bland forskarna och universitetslärarna. En väg att underlätta för kvinnliga forskare att ta sig fram i forskarsamhället är att stödja de fora för kvinnliga forskare som finns vid universiteten. Vi yrkar att en miljon utöver vad regeringen har föreslagit skall anslås till dessa fora.

9. Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi

1. att riksdagen under anslaget D6, Vissa särskilda utgifter inom högskolan m. m. anslår 15 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit för att användas i finansieringen av ett utökat internationellt utbyte av lärare och studerande,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning vid högskolorna i Växjö, Örebro och Karlstad,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning vid de små och medelstora högskolorna,

4. att riksdagen under anslaget D7, Utbildning för tekniska yrken anslår 20 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit,

5. att riksdagen under anslaget D9, Utbildning för vårdyrken, anslår 10 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit.

6. att riksdagen under anslaget D8, Utbildning för administrativa, ekonomiska och social yrken anslår 5 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit att fördelas i enlighet med vad vi föreslagit i motionen.

7. att riksdagen beslutar att öka antalet nybörjarplatser på förskollärlinjen med 300 platser,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett bibehållande av dimensioneringen av förskollärlinjen i Stockholm samt ett återetablerande av linjen i Borås.

9. att riksdagen under anslaget D10, Utbildning för undervisningsyrken, anslår 18 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om grundskollärlinjens lokalisering till Kalmar, Gävle/Sandviken och Uppsala,

11. att riksdagen under anslaget D28, Vissa särskilda forskningsändamål anslår 5 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit som förstärkning av de vetenskapliga biblioteken och för ökade resurser för utbyte av internationella publikationer,

12. att riksdagen under anslaget 12, Inredning och utrustning av lokaler vid högskoleenheterna m.m. anslår 24 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en förändring av tillträdesreglerna till högskolan,

{att riksdagen hos regeringen begär att CSN får i uppdrag att ta fram och kostnadsberäkna ett förslag som innebär att ferieinkomst inte skall inräknas i fribeloppet vid ansökan om studiemedel. ¹}

14. att riksdagen beslutar att samtliga utbildningsbidrag för doktorander skall vara omvandlade till doktorandtjänster senast i och med utgången av läsåret 1992/93,

15. att riksdagen till Forum för kvinnoforskning för budgetåret 1989/90 anslår 1 milj kr utöver vad regeringen har föreslagit,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utredning om reformering av högskolans linjesystem.

Stockholm den 24 januari 1989

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Anne Wibble (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Lars Leijonborg (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)